

УДК 339.3/378

Галько Л. Р.

Тернопільський національний економічний університет

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ

Досліджено роль вищої освіти у формуванні інтелектуального капіталу країни та забезпечення економічного зростання. Визначено тенденції реформування національної системи вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів та гармонізації відносин із ринком праці. Запропоновано стратегічні вектори розвитку вищих навчальних закладів України, запровадження яких посилить конкурентоспроможність національної системи вищої освіти у глобальному освітньо-науковому просторі.

Ключові слова: вища освіта, вищі навчальні заклади, єдиний освітній простір, інтеграція, глобалізаційні виклики, освітні реформи, університетська автономія, академічна свобода.

Постановка проблеми. В умовах активізації глобалізаційних процесів та посилення конкуренції формуються тенденції до створення нового типу суспільства, яке базується на знаннях, де соціальний та економічний добробут країни визначається наукомісткими технологіями, інноваційною спрямованістю та рівнем інтелектуального розвитку. Нові суспільні виклики вимагають проведення адекватної модернізації освітньої системи з метою забезпечення високого рівня якості вищої освіти на основі збереження її фундаментальності та відповідності перспективним потребам особистості, суспільства, держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним проблемам розвитку вищої освіти в контексті міжнародної інтеграції України та приєднання національної освітньої системи до єдиного освітнього простору присвячені праці багатьох науковців та експертів-дослідників, таких як С. Благодетелева-Вовк, В. Вишньова, А. Горушко, І. Дегтярєва, Р. Захарчин, А. Іщенко, О. Красовська, О. Нітенко, Л. Пшенична, В. Садик, С. Сисоева, В. Токарева, Ю. Федорченко, В. Фініков, О. Харитонова, О. Чорний, О. Шаров та ін.

Сучасний етап наукових досліджень освітньої сфери характеризується посиленням уваги дослідників до питань реформування національної системи вищої освіти в контексті реалізації вимог Болонського процесу, оцінки наслідків інтернаціоналізації вищої освіти і формування експортно-орієнтованої економіки освітніх послуг, гармонізації взаємовідносин вищої школи із ринком праці в напрямку адаптації програм підготовки фахівців до запитів економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій щодо напрямків реформування системи вищої освіти України, актуальною сферою для подальших наукових пошуків залишається проблематика забезпечення ефективності управління вищою освітою та підвищення її якості в умовах зростання глобальної конкуренції між вищими навчальними закладами. Незавершеність досліджень у даній сфері проявляється насамперед у відсутності системної державної політики щодо імплементації європейських стандартів в національну систему вищої освіти та практичних механізмів запровадження ринкових моделей організації, управління та фінансування діяльності вищих навчальних закладів.

Метою статті є обґрунтування стратегічних векторів розвитку вищих навчальних закладів України відповідно до сучасних тенденцій глобального освітнього простору, реалізація яких

дозволить підвищити якість наданих освітніх послуг та перетворити національні університети в активних учасників процесу європейської освітньої інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта виступає важливою складовою соціально-економічного розвитку суспільства, що сприяє нагромадженню людського капіталу та формуванню інтелектуального потенціалу України. Знання та компетенції особистості набувають ознак державної і суспільної цінності, коли рівень освіченості нації стає рушійним чинником економічного зростання країни та підвищення рівня її конкурентоспроможності.

Сфера вищої освіти виступає своєрідним посередником між особистістю, суспільством, державою та реально впливає на гармонізацію їх відносин [1, с. 45]. Як соціальний інститут вища освіта реагує на суспільні зміни та процеси, адаптуючи освітній продукт до запитів і потреб ринку праці, визначаючи при цьому якісну складову трудового потенціалу суспільного виробництва. Із поступовим зростанням масштабів вищої освіти властиві їй ідеї академічної свободи та рівноправності переносяться на суспільство та сприяють універсалізації політичних устроїв різних країн, тим самим закладаючи можливості для розвитку міжнародного співробітництва та інтернаціоналізації навчального процесу.

Інститут вищої освіти безпосередньо пов'язаний із становленням незалежної правової держави, підтримки національної безпеки, економічними, політичними та соціальними перетвореннями в країні. Розбудовуючи систему вищої освіти, держава фактично інвестує власне майбутнє, оскільки саме дана соціальна сфера покликана задовольняти інтереси та потреби особистості в якісній фаховій підготовці, здійснювати підготовку до життя у соціумі, сприяти формуванню у молоді громадянської свідомості, активної життєвої позиції у суспільних процесах. Разом з тим формування нових соціокультурних цінностей, таких як цивілізований вільний ринок, демократизація та гуманізація суспільних відносин, обумовлюють, в свою чергу, не лише трансформацію змісту вищої освіти, але й провокують зміни існуючої парадигми розвитку освітньої сфери від освіти, орієнтованої на суспільство, до освіти, орієнтованої на особистість [2]. Таким чином, вища освіта виступає інтегруючим елементом в процесі формування людини як основної продуктивної сили економіки та громадянського суспільства.

Система вищої освіти кожної країни є унікальним явищем, формування якої тісно пов'язане із історичними аспектами становлення державності

та характером протікання соціально-економічних трансформацій всередині країни, духовними цінностями нації та інтенсивністю глобалізаційних процесів. З огляду на це у кожній країні освіта та її організація мають свої особливості, які необхідно враховувати при проведенні реформ.

Реформування національної системи вищої освіти передбачає визначення концептуальних та нормативно-правових засад проведення системних змін в освітній сфері відповідно до пріоритетних напрямків, обраних суспільством, та сучасних викликів світових глобалізаційних процесів в економіці [1, с. 44]. Реформи у вищій освіті розглядаються як реорганізація освітньої діяльності, спрямованої на виконання нових завдань в рамках оновленої парадигми розвитку освіти, яка передбачає впровадження в навчальний процес триади освітніх цінностей – «освіта – наука – інновації». Такий підхід до процесу реформування вищої школи забезпечить високі темпи науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, підвищить якісний рівень професійної освіти, пришвидшить комерціалізацію результатів наукових досліджень та посилить практичну підготовку майбутніх фахівців. Успішна модернізація системи вищої освіти можлива лише після проведення відповідних освітніх реформ, що дозволить не лише збільшити зацікавленість у здобутті освіти, але й суттєво підвищити її якісний рівень.

Складність реформування та подальшої модернізації вищої освіти в Україні обумовлена необхідністю змін в економічній моделі розвитку країни та становленням політичної стабільності в суспільстві. Незважаючи на численні спроби адміністративного реформування освітньої сфери України, однією із найбільш гострих проблем вищої школи залишається неефективність системи управління як на загальнодержавному рівні, так і безпосередньо у вищих навчальних закладах. Так, за даними звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2013–2014 рр. Україна посіла 79-е місце серед 148 країн за якістю надання освітніх послуг, при чому помітною є стійка тенденція до падіння даного показника в динаміці: із 56-го місця у 2010 р., 62-го – у 2011 р. до 70-го – у 2012 р. Аналіз показників, за якими проводилася оцінка освітніх систем країн світу, свідчить, що найбільші проблеми у вищій школі України зосереджені у системі менеджменту, а саме у якості управління в навчальних закладах (115-е місце) та професійній підготовці персоналу (103-е місце) [3, с. 5].

Домінантним для національної системи вищої освіти залишається принцип централізованого управління із орієнтацією на чітке дотримання в навчальному процесі встановлених нормативів та освітніх стандартів, які досить часто не корелюють із запитом ринку праці. Подолати відірваність освітньої галузі від реальних потреб економіки можливо за рахунок цільової переорієнтації системи управління у вищій школі на результат та ефективність навчання, що дозволить підвищити якість професійної підготовки студентів та забезпечити їм успішне працевлаштування за фахом після закінчення навчального закладу.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітньої діяльності у якісні, які мають базуватися на таких засадах [4]:

- національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національ-

них освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати активну життєву позицію та формувати громадянську свідомість особистості, для якої потреби у фундаментальних знаннях та підвищенні власного професійного рівня асоціюється із зміцненням своєї держави;

- розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватися законам ринкової економіки та враховувати стан суспільних перетворень в країні (рівень соціальної активності громадян, суспільної свідомості, культури, життєві орієнтири, морально-етичні та духовні цінності);

- розвиток вітчизняної вищої освіти слід розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, в тому числі європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватися не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання, підтримувати стійкі ділові зв'язки безпосередньо із замовниками майбутніх фахівців.

Обрання Україною європейського вектору розвитку освітньої сфери обумовлює необхідність у переосягненні змісту, структури і принципів організації навчального процесу у вищій школі та приведення національних програм підготовки фахівців у відповідність до світових стандартів якості освітніх послуг. Розробка спільної політики у сфері вищої освіти вимагає проведення реформування національної освітньої системи в контексті реалізації вимог Болонського процесу, враховуючи тенденції та глобалізаційні виклики розвитку освітнього-наукового простору.

Однією із базових домінант сучасної вищої освіти є її масовий характер. У зв'язку із зростанням масштабів вищої освіти вона все більше стає обов'язковим атрибутом сучасної людини. У багатьох європейських країнах, у тому числі й Україні, вища освіта вже перетворилася з певного привілею на соціальний стандарт. Широкий доступ до вищої освіти усіх категорій населення забезпечується за рахунок розгалуженої мережі вищих навчальних закладів різних форм власності, диверсифікації форм навчання із застосуванням практики екстернату та дистанційної освіти, низького конкурсного бар'єру та надлишку ліцензійного обсягу замовлень на підготовку фахівців, достатньо великої кількості державних місць та доступних цін на контрактне навчання із можливістю поетапної оплати в процесі отримання освітньої послуги.

Переходу до масової вищої освіти особливо сприяє усталене сприйняття суспільством її престижності. На сьогодні вища освіта виступає необхідною умовою професійного успіху та матеріального добробуту людини, хоча її наявність не дає жодних гарантій на досягнення високого соціального статусу.

Незважаючи на такі сприятливі перспективи для розвитку національної системи вищої освіти, Україна має досить обмежені внутрішні можливості для якісного розширення вітчизняного освітнього сектору.

Динаміка контингенту студентів в абсолютному вимірі відбиває як демографічні тенденції, які мають місце в країні, так і ставлення з боку

суспільства до вищої освіти [5, с. 10]. Чітка тенденція до неухильного збільшення кількості студентів вищих навчальних закладів спостерігалася із другої половини 1990-х років та сягнула свого історичного максимуму у 2007/2008 навчальному році (2372,5 тис. осіб), тим самим ознаменувавши перехід України до масової вищої освіти. Проте за останні роки у зв'язку із різким зниженням показників народжуваності та процесами старіння нації кількість студентів, які здобувають вищу освіту, суттєво скоротилася. Станом на 2012/2013 навчальний рік в Україні контингент студентів вищих навчальних закладів налічував близько 1824,9 тис. осіб [6, с. 6].

Реалії розвитку вітчизняної освітньої системи вказують на те, що навіть в умовах гострої демографічної кризи та скорочення кількості робочих місць в Україні спостерігається зростання масштабів вищої освіти. Так, за міжнародним показником рівня залучення до вищої освіти (Gross Enrolment Ratio) у 2013 р. в Україні близько 79% осіб, які мають типовий для отримання вищої освіти вік, продовжили навчання у вищих навчальних закладах [7]. Для України валовий показник охоплення вищою освітою демонструє зростаючу динаміку і за своїм значенням перевищує аналогічні показники більшості країн Європейського Союзу. Про це свідчить і той факт, що Україна посіла 10-е місце за даним критерієм серед 148 країн, освітні системи яких досліджувалися [3, с. 5].

Розширення системи вищої освіти ставить проблему якості навчання. Вищі навчальні заклади, які зацікавлені у збереженні та розширенні обсягів своєї діяльності, прагнуть максимізувати контингент студентів навіть в умовах скорочення абсолютної кількості абітурієнтів [8]. Практика більшості вузів свідчить, що при формуванні освітніх програм підготовки основний акцент робиться не стільки на кон'юнктуру ринку праці та об'єктивні потреби економіки, скільки на популярність конкретних освітніх продуктів серед вступників та їх батьків [5, с. 66]. Така політика безумовно призводить до зниження якості вищої освіти, оскільки ключовим елементом освітнього процесу виступає сам абітурієнт, рівень його підготовки, мотивація до здобуття вищої освіти, ступінь самовизначеності щодо майбутнього фаху, здатність до навчання та опанування професійних знань і вмінь. Зниження вимог до абітурієнта обов'язково позначається на якості кінцевого освітнього продукту, результатом чого є низька конкурентоспроможність випускників на ринку праці та невідповідність рівня кваліфікації професійним компетенціям, необхідним для ефективного виконання професійних обов'язків. В цьому контексті диплом розглядається лише як формальне підтвердження рівня освіти, а не свідченням справжньої професійної кваліфікації випускника. Це може суттєво знизити рейтинги вищого навчального закладу та позначитися на довірі суспільства щодо якості національної системи вищої освіти загалом.

Глобалізація освітнього простору обумовлює процеси інтернаціоналізації вищої освіти у світовому вимірі як реакцію на зростання міжнародної відкритості національних культур та освітніх систем, викликаної інтенсивним розвитком сучасних інформаційних технологій та засобів комунікацій, що зробило національні межі абсолютно прозорими для освітнього процесу. Сформувався єдиний світовий освітній ринок, де вищі навчальні заклади різних країн пропонують свої

продукти та послуги усім студентам одразу, не обмежуючи свою діяльність національними кордонами [9, с. 103]. Активізація міжнародної співпраці вищими начальними закладами дозволяє встановити тісні партнерські зв'язки із зарубіжними освітніми установами у сфері реалізації спільних дослідних проектів та проведення науково-практичних конференцій, приймати участь у програмах обміну студентів та викладачів, надавати освітні послуги іноземним студентам для здобуття вищої освіти, одержати позабюджетне фінансування освітньої діяльності з боку міжнародних фондів, програм, грантів, що діють у сфері освіти та науки.

Інтернаціоналізація вищої освіти перетворює її у світову систему шляхом всебічного зближення національних освітніх стандартів та параметрів за умови збереження високого рівня якості освітніх послуг. Іманентною рисою інтернаціоналізації вищої освіти, з однієї сторони, є спрямованість на інтеграцію міжнародної складової в освітню систему країни, наукові дослідження та суспільну діяльність вищих навчальних закладів, а з іншої – вона спрямовується на експорт освітніх послуг та досягнень національної науки [10, с. 206]. Отже, інтернаціоналізація освіти виступає одним із чинників становлення глобального простору вищої освіти, яка передбачає не лише зростання міжнародної академічної мобільності, але й внутрішню гармонізацію національних освітніх систем до світових стандартів якості, визнання дипломів, широке використання іноземних мов в навчальному процесі, участь в науково-освітній професійній мережі та міжнародних програмах, розвиток навичок міжкультурного спілкування в глобальному академічному середовищі.

Україна має досить реальні шанси для збереження та оновлення системи вищої освіти за рахунок її інтернаціоналізації в контексті орієнтації навчальних закладів на надання експортноорієнтованих освітніх послуг. В умовах відсутності можливості використання в цілях розвитку вищої освіти внутрішніх резервів розширення контингенту студентів така політика дозволить не лише зберегти та примножити наявний потенціал вищих навчальних закладів, але й сприятиме проведенню позитивних перетворень в освітній галузі за рахунок додаткових надходжень від іноземних студентів з країн Африки, Азії та Латинської Америки, демографічна ситуація яких характеризується високими темпами приросту населення [11, с. 12].

Україна активно включається в процеси світової академічної мобільності. Кількість іноземних студентів, які навчаються у вітчизняних вузах, щорічно збільшується. На початок 2013/2014 навчального року в Україні здобували вищу освіту близько 59,2 тис. осіб із 142 країн, що становить близько 3,2% загального контингенту студентів. При цьому найбільший наплив іноземців спостерігався із Туркменістану (14011 осіб), Азербайджану (7586 осіб), Індії (3582 осіб), Нігерії (3572 осіб), Російської Федерації (2882 осіб), Іраку (2694 осіб) та Китаю (2378 осіб) [6, с. 104–107]. Враховуючи масштаби залучення іноземних студентів на навчання, Україна володіє приблизно 1% міжнародного ринку освітніх послуг.

Експортна орієнтація вищої освіти є досить перспективним напрямком, оскільки дозволить долучитися вітчизняним вузам до процесів підготовки фахівців для потреб світової економіки, тим самим сприяючи міжнародному визнанню Укра-

їни як провідного освітнього центру, зміцненню геополітичної позиції країни та розширенні фінансових можливостей для модернізації та якісної розбудови національної освітньої системи.

Глобальні тенденції розвитку сучасного освітнього простору в напрямку становлення економіки знань та забезпечення дієвої конкурентоспроможності освітніх систем в масштабах світових ринків висувають нові вимоги щодо підвищення стратегічного потенціалу вищої школи. В цьому контексті зростає роль вищих навчальних закладів як центрів навчальної та наукової діяльності у формуванні фахівців нового типу, глобально компетентних, з інноваційним мисленням та здібностями до міжкультурної комунікації, здатних швидко адаптувати свою професійну діяльність до змін, які виникають у галузі науки, техніки, технології та управління виробництвом.

Переорієнтація освітньої діяльності навчальних закладів вищої школи передбачає не лише зміну змісту та технології організації навчального процесу, але й запровадження ефективного менеджменту якості освіти в університетах, покликаного задовольняти освітні потреби усіх зацікавлених сторін та підвищувати конкурентоспроможність послуг, забезпечуючи при цьому випереджувачий характер вищої освіти [12, с. 269].

Якість освітніх послуг є основною умовою мобільності, сумісності та привабливості системи вищої освіти будь-якої країни, тоді як ефективність процесів її забезпечення формує імідж вищого навчального закладу, який несе відповідальність за фаховість підготовки спеціалістів.

Проблематика становлення глобальної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів набуває особливої актуальності, оскільки еволюційний характер розвитку інституту вищої освіти в Україні, відсутність системної координації та консервативність підходів до організації навчального процесу обумовив численні проблеми у цій галузі, а саме: відсутність належної науково-технічної та інноваційної інфраструктури, невивіржене екстенсивне зростання кількості навчальних закладів, значна інтенсифікація праці викладачів за низького рівня оплати праці, обмежені фінансові можливості університетів, невідповідність структури та програми підготовки фахівців сучасним потребам бізнесу, тенденціям розвитку економіки тощо. Як наслідок, відбувається нівелювання ролі вищої освіти у забезпеченні потреб ринку праці конкурентоспроможними працівниками.

Формування конкурентної моделі розвитку національної системи вищої освіти у глобальному масштабі та ефективність її інтеграції в європейський освітній простір можливе за рахунок проведення структурних перетворень в організації діяльності та управлінні вищими навчальними закладами за такими стратегічними векторами:

1. Забезпечення академічної свободи.

Сучасна вища освіта здатна продукувати цінні результати лише за умови, коли освітня діяльність реалізується у вільній та відкритій академічній атмосфері. Дотримання ідеї свободи наукових досліджень і навчання мають стати фундаментальним принципом діяльності вищих навчальних закладів та становлення незалежності університетів. На сьогодні особливого занепокоєння викликає той факт, що в освітній практиці вузів конкуренція у сфері публікацій визначається необхідністю збереження академічних посад. За таких обставин поширення результатів наукових досліджень стає основною метою діяль-

ності викладачів, скорочуючи час на підготовку до аудиторних занять та удосконалення методів навчання на користь публікаційної активності. Порушення взаємного паритету педагогічної та науково-дослідної роботи професорсько-викладацького складу фактично руйнує основи академічної свободи, тим самим впливаючи на зниження якості навчального процесу та практичної цінності наукових досліджень.

2. Децентралізація системи управління вищою освітою та надання реальної автономії вищим навчальним закладам.

Сучасний стан національної освітньої системи вимагає зміни підходів до організації діяльності вищих навчальних закладів та запровадження ринкових моделей управління, заснованих на конкуренції у вищій освіті. Глобалізація освітнього простору активізує процеси реформування системи менеджменту у вищій школі в напрямку становлення університетської автономії в організаційній, кадровій, академічній і фінансовій сферах, забезпечення відкритості та прозорості навчального процесу, оптимізації системи підзвітності університетів з одночасним посиленням суспільного контролю за якістю надання ними освітніх послуг. Ступінь наданої автономії визначає здатність вищих навчальних закладів адаптуватися до сучасних викликів глобального освітнього простору і реагувати на зміни кон'юнктури ринку праці.

Успішність структурних перетворень в управлінській діяльності вищих навчальних закладів на шляху розвитку університетської автономії безпосередньо залежить від фінансових можливостей у проведенні реформування. Забезпечення фінансової незалежності при формуванні та використанні власних коштів виступає ключовим аспектом сучасної політики університетів, досягнення якої можливе за рахунок диверсифікації джерел фінансування власної діяльності.

Наразі основним інституційним інвестором вищої освіти залишається держава. Однак із зростанням невідповідності між програмами підготовки кадрів та реальними потребами ринку відбувається переорієнтація вищої освіти із суспільного у приватне благо. Це створює сприятливі можливості залучення приватних інвестицій у систему вищої професійної освіти шляхом відкриття програм платного навчання із залученням коштів від населення та корпоративного сектору економіки. Крім того, університети можуть отримувати додаткові доходи від здійснення науково-дослідної, видавничої та інших видів діяльності комерційного характеру.

Розширення прав та академічних свобод університетів щодо можливостей самостійної організації освітньої діяльності дозволить ефективно управляти власними ресурсами та посилить відповідальність за якість освітнього продукту.

3. Створення умов для ефективної організації навчального процесу.

Підвищення якості вищої освіти та формування конкурентоспроможного освітнього продукту навчального закладу практично неможливе без належного ресурсного забезпечення навчального процесу, що передбачає наявність розвинутої матеріально-технічної та інфраструктурної бази, адаптованого до специфіки вищої школи навчально-методичного забезпечення викладання навчальних дисциплін, сучасної системи оцінювання рівня отриманих знань, широке застосування освітніх інноваційних тех-

нологій та засобів комунікацій, безперервного інвестування в зростання професійного рівня професорсько-викладацького складу шляхом адресного фінансування.

4. Інтеграція наукових досліджень в процес підготовки фахівців.

Навчальна діяльність вищих навчальних закладів тісно пов'язана із наукою, в процесі взаємодії яких генеруються якісно нові знання. Використання методів наукових досліджень у навчальному процесі вищої школи дозволить розвивати у студентів навички креативного мислення, формувати професійні навички та вміння критично аналізувати існуючі теорії і гіпотези, закладаючи основи для самореалізації як провідних фахівців з певної галузі знань.

Апробація наукових розробок в освітній діяльності університетів сприяє подоланню інфляції знань.

Взаємний інтерес та вигідне партнерство між вищою освітою і сферою бізнесу посилять практичну спрямованість навчального процесу, сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців відповідно до очікувань роботодавців.

Слід зазначити, що проведення ефективного реформування освітньої політики вищих навчальних закладів в процесі міжнародної інтеграції повинне базуватися на позитивних напрацюваннях та накопиченому світовому досвіді виробництва якісного освітнього продукту, при цьому зберігаючи власні освітні традиції та підтримуючи автентичність національної системи освіти.

Висновки і пропозиції. Система вищої освіти України потребує якісної перебудови та адаптації до європейських стандартів, що неможливе без проведення відповідних освітніх реформ. Провідна роль у формуванні інтелектуального потенціалу країни і реалізації нової системи освітніх цінностей належить вищим навчальним закладам, які виступають головною ланкою між процесами створення нових знань та конкретним їх використанням на практиці. Саме тому перед університетами постає питання розробки таких моделей підготовки фахівця, які покликані забезпечити йому у майбутньому не лише класичну освіту (знання, вміння, навички), але й відповідні компетенції, які відповідатимуть викликам сучасного глобального освітнього простору.

Забезпечення конкурентної моделі розвитку вищих навчальних закладів на міжнародному ринку освітніх послуг можливе за рахунок реформування діючої системи управління якістю вищої освіти, стратегічними векторами якого виступають поступова децентралізація та посилення автономії університетів, диверсифікація джерел фінансування, розширення академічної свободи у проведенні наукових досліджень та організації навчально-методичної роботи викладачів, створення належного ресурсного забезпечення освітньої діяльності, практична апробація наукових розробок та активізація співпраці вищої школи із корпоративним сектором економіки, потреби якого у висококваліфікованих кадрах є орієнтиром при розробці освітніх програм.

Список літератури:

1. Сисоева С. Освітні реформи: освітологічний контекст / С. Сисоева // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 3. – С. 44–54.
2. Токарева В.І. Європейський вектор реформи вищої освіти у контексті міжнародної інтеграції України / В.І. Токарева, І.М. Сікорська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jmce.dsum.edu.ua/files/Tokar1.pdf>.
3. Модернізація системи управління освітою в Україні: дорожня карта реформ : [аналіт. звіт] / За заг. ред. О.В. Горуленко // ГО «Центр розвитку лідерства», ГО «Ін-т конкурентної суспільства», ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПНУ. – К., 2014. – 84 с.
4. Пшенична Л. Управління вищою освітою у контексті її адаптації до умов Болонського процесу / Л. Пшенична [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ird.npu.edu.ua/files/pshenuchna_12.pdf.
5. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторингове дослідження : [аналіт. звіт] / За заг. ред. Т.В. Фінікова, О.І. Шарова // Міжнар. благод. фонд «Міжнародний фонд досліджень освітньої політики». – К. : Таксон, 2014. – 144 с.
6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/2014 навчального року: статистичний бюлетень // Державна служба статистики України. – К., 2014. – 165 с.
7. School enrollment, tertiary (% gross) / The World Bank [Electronic resource]. – Access mode : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR/countries>.
8. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України : [аналітична записка] / А.Ю. Іщенко // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1537>.
9. Красовська О.Ю. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору / О.Ю. Красовська // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». – 2011. – № 2. – С. 102–109.
10. Нітенко О.В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету / О.В. Нітенко // Освітологічний дискурс. – 2015. – № 2(10). – С. 205–216.
11. Афонін Е.А. Зовнішні можливості збереження потенціалу вищої освіти України за умов демографічного переходу та формування експортноорієнтованої економіки послуг / [Е.А. Афонін, В.М. Ісаєнко, С.Л. Благодетелева-Вовк] // Український соціум. – 2013. – № 2(45). – С. 7–24.
12. Захарчин Р.М. Гармонізація відносин вищої школи і ринку праці як необхідна умова інноваційного розвитку суспільства / Р.М. Захарчин // Вісник НУ «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 268–273.

Галько Л. Р.

Тернопольский национальный экономический университет

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Резюме

В статье исследована роль высшего образования в формировании интеллектуального капитала страны и обеспечения экономического роста. Определены тенденции реформирования национальной системы высшего образования в контексте евроинтеграционных процессов и гармонизации отношений с рынком труда. Предложены стратегические векторы развития высших учебных заведений Украины, внедрение которых усилит конкурентоспособность национальной системы высшего образования в глобальном образовательно-научном пространстве.

Ключевые слова: высшее образование, высшие учебные заведения, единое образовательное пространство, интеграция, глобализационные вызовы, образовательные реформы, университетская автономия, академическая свобода.

Halko L. R.

Ternopil National Economic University

STRATEGIC VECTORS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHALLENGES OF MODERN EDUCATIONAL SPACE

Summary

The article is concerned with research on the role of higher education in formation of country's intellectual capital and ensuring economic growth. Trends of reforming the national system of higher education in the context of European integration processes and harmonize relations with the labor market are defined. Strategic vectors of higher educational establishment development of Ukraine, introduction of which will strengthen the competitiveness of the national system of higher education in the global education and research space are offered.

Keywords: higher education, higher educational establishments, unified educational space, integration, globalization challenges, education reform, university autonomy, academic freedom.

УДК 338.48-6:502/504(477)

Голуб М. О.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Охарактеризовані різні підходи щодо визначення потенціалу в цілому. Окреслені рівні туристичного потенціалу. Визначені специфічні ознаки поняття «екотуристичний потенціал». Проаналізовано основні підходи до розуміння ресурсів потенціалу екологічного туризму. Досліджено критичні погляди щодо розвитку екотуризму в особливо охоронюваних об'єктах природно-заповідного фонду.

Ключові слова: екотуристичний потенціал, ресурси екологічного туризму, об'єкти природно-заповідного фонду, принципи екотуризму, природні та антропогенні ландшафти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку туризму в Україні вагомим фактором стають виявлення й оцінка екотуристичного потенціалу регіонів України, у результаті якої можна розробити стратегії розвитку депресивних областей України за рахунок не тільки внутрішнього, а і в'їзного туризму. Так, згідно з дослідженнями Асоціації подорожей та торгівлі, Вашингтонського університету імені Джорджа Вашингтона та консалтингової компанії Xola [1] було встановлено, що у 2012 році витрати туристів на екологічний туризм становить близько 28 млрд доларів США. Дослідження було повторено в 2013 і виявили, що темпи зростання цієї галузі становить 195% протягом двох років [1]. Актуальним постає питання визначення потенціалу екологічного туризму в різних регіонах України для збільшення туристичного потоку та становлення більш інтенсивного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання потенціалу розвитку екологічного туризму є предметом постійних дискусій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Значний внесок у вирішення окремих аспектів оцінки розвитку внесли, О. Дмитрук [2], О. Козловський та Б. Борисюк [3], В. Гетьман та О. Кузьменко [4], Р. Шарплей [5], М. Ханей [6] та ін.

Постановка завдання. Автор ставить перед собою задачу окреслити специфічні ознаки екотуристичного потенціалу за допомогою аналізу праць вчених, а також визначити цей потенціал в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі розвитку екологічного туризму існує проблема визначення потенціалу. У наукових працях більшість вчених у своїх дослідженнях використовують методи анкетування